

Людмила ПінчукВолинський національний університет імені Лесі Українки
аспірантка (Україна)e-mail: ludmyla.baletzka@gmail.comORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3091-3401>**Протистояння ОУН та УПА з радянською адміністрацією на Волині
в 1944 – 1945 рр. (на матеріалах Камінь-Каширського району)**

Анотація. Мета статті – дослідити збройну та ідеологічну боротьбу ОУН та УПА з радянською адміністрацією в Камінь-Каширському районі в період з 1944 по 1945 роки. **Методологія дослідження** ґрунтується на використанні загальнонаукових методів (аналізу, синтезу й узагальнення) у поєднанні з принципами історизму, об'єктивності та системності. В роботі використано джерелознавчий аналіз, методи класифікації і критики джерел та їх ідентифікація. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що вперше в історіографії порушується питання про узагальнення та систематизацію наукових фактів щодо протистояння ОУН та УПА на теренах Камінь-Каширського району. До наукового обігу вперше вводяться свідчення очевидців подій та наукові матеріали які проливають світло на протистояння між націоналістичним підпіллям та місцевою радянською адміністрацією в зазначений період. **Висновки.** На основі наявної наукової інформації автор робить висновок, що протистояння ОУН та УПА з радянською адміністрацією в Камінь-Каширському районі було важливим етапом підпільної боротьби. Протистояння 1944–1945 років мало важливі військові результати для націоналістичного підпілля. Однак, під час дослідження автор прийшов до висновку, що аспект ідеологічної боротьби ОУН і УПА проти радянської адміністрації потребує детальнішого аналізу та дослідження.

Ключові слова: Волинь, Камінь-Каширський район, ОУН, УПА, радянська адміністрація, націоналістичне підпілля.

Постановка проблеми. Неупереджене дослідження боротьби українського націоналістичного підпілля на території Камінь-Каширського району дає можливість проаналізувати та узагальнити особливості даного протистояння на локальному рівні співставивши їх із загальними тенденціями в регіоні.

Аналіз джерел та останніх досліджень. На сьогоднішній день дослідження проблеми боротьби націоналістичного підпілля з радянською адміністрацією на території Камінь-Каширського району відсутні. Однак роботи А. І. Бондарчука та В. Г. Дмитрука [Бондарчук, 2011], [Дмитрук, 2006] містять фрагментарну інформацію про бойові дії підпілля проти місцевої адміністрації, спротив українського націоналістичного підпілля проти відновлення колгоспів. Питання збору продовольчих поставок, лісозаготівлі та перешкоджання цьому зі сторони УПА досить добре висвітлює радянська преса того періоду [Ленінським шляхом, 1945]. Важливою для розуміння процесів які відбувалися на території Волині в цей період є праця І. К. Патриляка [Патриляк, 2012].

Для розкриття питання боротьби підпільників проти радянської адміністрації в своїй роботі автор використовує цілий комплекс архівних джерел, які зберігаються в архівних фондах Державного архіву Волинської області (далі ДАВО) (Ф.П-13. Матеріали щодо посилення боротьби з бандитами; політінформація про становище в районі) тощо. У роботі також використовувались архівні матеріали, що зберігаються у фондах архіву Управління Служби безпеки України у Волинській області (далі АУСБУ Волинь), зокрема особові справи повстанців, які діяли на території Камінь-Каширського району. Важливим джерелом для написання даної роботи є і збірник документів [Герасименко, Пилявець, 2010]. Також автор використовує джерела, які вміщені в працях С. Уса [Ус, 2019] та В. Сергійчука [Сергійчук, 2005]. Надзвичайно цінним джерелом, яке проливає світло на маловідомі аспекти боротьби підпільників проти радянських органів влади, є інтерв'ю з очевидцями тих подій.

Мета статті. У своїй статті автор ставить за мету дослідити та систематизувати особливості протистояння ОУН, УПА з радянською адміністрацією в Камінь-Каширському районі.

Виклад основного матеріалу. Звільнення території Волині від німецьких окупаційних військ означувалось поверненням радянської тоталітарної системи з її карально-репресивною машиною. Паралельно з просуванням фронту на захід, на території, які були звільнені від німецько-нацистських окупантів, прибували радянські органи влади. Структура

.....
радянської влади в післявоєнний період мала наступний вигляд: в селі – голова сільвиконкому та уповноважений міліції; в районах – райпарткоми КП(б)У; районний виконавчий комітет із відділами: освіти, фінансів, комунального господарства, сільського господарства, промисловості, управління доріг, зв'язку і пошти тощо; військовий комісаріат; суд та прокуратура; міліція та НКВС [Дмитрук, 2006 : 161, 162].

Після звільнення Камінь-Каширського району від німецької окупації районним центром стало с. Грива (квітень – липень 1944 р.), саме тут формувались перші структурні ланки радянської місцевої адміністрації. Задля своєї безпеки нова влада тримала в райцентрі війська, а саме село було обнесене фортифікаційними спорудами [Бондарчук, 2011 : 309].

Партійна система радянської влади на звільнених від німців територіях потребувала повторного будівництва. Тих працівників, що були в районах та областях до початку війни, залишалось дуже мало – частина була в армії, інша загинула. Були й ті, що перейшли на сторону німців та відступили разом з ними, або виїхали за межі Радянського Союзу ще під час активних бойових дій. Тому підбір та комплектування у райпарткоми, виконкоми рад та інші урядові установи потрібно було починати з початку. Бажаючих йти на роботу в партійно-адміністративні органи у західні області України було край мало [Дмитрук, 2006 : 161]. Тому, що більша частина району перебувала під контролем націоналістів.

Станом на жовтень 1944 р. в Камінь-Каширському районі було лише 50 працівників партійного активу [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр.54. Арк. 39]. Начальник Камінь-Каширського РВ НКДБ Піддубний у своєму звіті за жовтень 1944 р. зазначав, що нестача партійного керівництва в багатьох селах району суттєво впливає на виконання партійного плану [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр.54. Арк. 37].

З партійного звіту за жовтень – листопад 1944 р. відомо, що в районі був відсутній народний суддя, «...котрий в листопаді 1944 р. спрямований на роботу в Камінь-Каширський, але його й до цього часу нема, очевидно Камінь-Каширська бояться як чорт ладану» [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр.5. Арк. 6]. Також відомо, що народного судді не було в районі і станом на липень [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр. 5. Арк.14].

Для партійних працівників радянських органів створювались різного роду школи та курси. Їхнім завданням було підвищення рівня кваліфікації партійних кадрів. Однак, навіть попри це, рівень спеціалістів в районі залишався вкрай низьким. За даними 1948 р. серед представників Камінь-Каширської партійної організації не було жодного з вищою освітою. Наприклад партійні діячі села Грива, як то голова сільської ради Григорій Приходько, секретар Іван Коніщук, голова колгоспу Андрій Літвінчук мали лише двокласну освіту. А були й такі партійні керманічі сіл, що мали однокласну освіту [Бондарчук, 2011 : 334]. Очевидно, що через брак кадрів відбір кандидатів не був прискіпливим і на рівень освіченості закривали очі, а на перший план виходила лояльність до партії.

Отже, після звільнення району від німецької окупації радянська влада зіткнулась з рядом проблем: недостатня кількість кадрів партійного активу; низький рівень фаховості та освіченості; засилля націоналістів в регіоні. Тому радянська адміністрація не мала цілковитого контролю над більшістю населених пунктів району.

Після відходу німців з території району перед УПА та підпіллям ОУН постало чітке завдання, знищити політичне керівництво та соціально-економічну систему Радянського Союзу. Боротьба почалась знизу, тобто першими, хто потрапив під «немилість підпілля» були місцеві партійні функціонери: сільські голови, які змушували населення здавати натуральні поставки; місцеві активісти та агітатори які поширювали чутки про злочинні повстанців; дільничні міліціонери, за сприянням яких на підпілля влаштовувались численні рейди та засідки; уповноважені заготівлі, фінагенти. Разом з тим, підпілля намагалось знищувати й районне партійне керівництво. В період з 1944 по 1945 рр. підпілля використовувало тактику партизансько-диверсійної боротьби. Оперуючи невеликими відділами, практикувались несподівані напади (засідки), саботажі та диверсії.

Районним керівником ОУН «Миколою» (Халан Григорій Матвійович) були надані вказівки комендантам боївки, кущовим і станичним: спалювати мости, різати телефонні та телеграфні стовпи, робити лісові завали, зривати хлібопоставки. А також здійснювати терористичні акти над партійними працівниками та активом сіл [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр.54. Арк. 46].

Тому підпілля негайно почало виконувати наказ. Так влітку 1944 р. поблизу с. Гута-Камінська повстанцями у засідці був вбитий заступник командира полку з технічної частини майор Пирогов, котрий разом з підлеглими їхав на перевірку батальйонів та рот, що дислокувались на території району [Дунаєць, 1968 : 2]. В серпні 1944 р. на хуторі Перегони Камінь-Каширського району повстанці спалили машину заступника начальника ОКР «Смерш» 70-ї армії підполковника Сірова [Ус, 2019 : 17].

Радянське керівництво було занепокоєне такими діями підпілля проти місцевої адміністрації, оскільки це заважало формуванню партійного апарату на місцях. У звіті секретаря

Камінь-Каширського РК КП(б)У за серпень 1944 р. зазначалось, що після відходу Червоної Армії в селах району націоналістичне підпілля почало діяти значно активніше. Така активність підпілля шляхом терористичних актів проти радянського сільського активу паралізувала роботу місцевих органів влади. Це підтверджується низкою замахів та вбивств щодо представників місцевої адміністрації. Так 4 липня була вбита депутатка обласної ради Оліферчук із села Яйно, 17 липня вбитий член виконкому сільської ради села Верхи, 22 липня вбитий заступник сільського голови села Сошично, 26 липня вбитий голова Яномислівської сільської ради Літвінчук, а 27 липня – сестра сільського голови Нових-Червищ. 30 липня вбитий сільський голова Малих-Голоб Сачковський, а також секретар Поліцейської сільської ради Пікуль [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр.5. Арк. 40].

Боротьба проти радянської адміністрації не вщухала і восени 1944 р. Так, 15 вересня 1944 р. групою підпільників в кількості 50 чоловік в селі Вулька-Пнівненська в перестрілці був захоплений секретар сільської ради М. І. Довжик. В місцевій газеті зазначено, що секретар був підданий тортурам. В тому ж таки вересні в с. Фаринки, як зазначає автор статті «бандити з тризубами забрали життя у восьми радянських активістів, у тому чисті і батька голови сільради Федора Багнюка та його 13-річного сина» [Сусик, 1989 : 3]. Крім того, в с. Ольбле-Ляцьке (нині – Осіївці) 30 (31) грудня 1944 р. повстанцем на псевдо «Тополя» з боївки «Збруч» був вбитий сільський голова Гончарук Трофим (Терентій) Тимофійович [АУСБУ Волинь. Спр. 13017. Т. 3. Арк. 131], [Лис, 1987 : 3].

В жовтні 1944 р. начальник Камінь-Каширського РВ НКДБ старший лейтенант держбезпеки Піддубний доповідав керівництву, що через малу кількість військ в районі, повстанці, маючи зв'язок з сім'ями і прихильниками, здійснюють масові терористичні акти по відношенню до керівників сільських рад і активістів, тим самим залякуючи решту народу [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр.54. Арк. 37]. З радянських звітів маємо показову статистику, яка свідчить про активність підпілля в цей період до прикладу, з липня по жовтень 1944 р. повстанцями вбито: голів сільських рад – 6; заступників сільських голів – 4; секретарів – 6; активістів – 25; військовослужбовців – 24; всього вбито по району 65 осіб; поранено – 11 [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр.54. Арк. 37]. Загалом за період з 12 березня по 29 листопада 1944 р. від рук націоналістів загинуло більше 30 сільських голів та «активних товаришів села», а 4 сільських голів зі зброєю в руках перейшли в підпілля [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр. 5. Арк. 7]. А з 1 січня по 15 червня 1945 р. повстанцями в районі було знищено ще 52 особи партійного активу (включаючи цивільних громадян) [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр. 54. Арк. 40].

Складність для радянської влади в боротьбі з активним підпіллям в цей період полягала не лише в неформованій правоохоронній вертикалі, але й в тому, що після приходу сюди радянської адміністрації УПА і підпілля ОУН перегрупувалось. Підпільні групи стали більш мобільними, переважно знаходились в русі не маючи постійного місця дислокації. Таким чином органам НКВС і НКДБ було важко встановлювати та ліквідувати останніх [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр.54. Арк. 37 зв.].

Крім того переслідування повстанців досить часто наносило збитки і самій правоохоронній структурі району, яка і так на початковому етапі мала обмежений кадровий потенціал. Так 24 листопада 1944 р. повстанцями в селі Великий Обзир було вбито оперуповноваженого Камінь-Каширського райвідділу НКДБ молодшого лейтенанта Володимира Михайловича Колесника [Сімонов, 1985: 3].

Часта ліквідація підпіллям представників місцевої влади в районі спричинила ситуацію, коли в багатьох населених пунктах було відсутнє будь яке керівництво. Тому, щоб загальмувати активність підпілля, радянська влада посилила військово-чекістські операції. А обрання місцевої влади відбувалось не лише за участі партійного активу, але й з оперативниками РВ НКВС і НКДБ. Останні допомагали організовувати і проводити загальні збори, на яких ставились завдання: призначення сільських голів там, де їх не було; підбір груп громадського порядку; призначення фінансових та земельних комісій [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр. 54. Арк. 50].

Населення району не було активним в політичному житті партії, тому переважно бойкотувало різного роду заходи. Підсилювало нейтральність до політичного життя, з боку селян і активність підпілля, членами якого були переважно місцеві мешканці. В січні 1945 р. районне керівництво доповідало, що в державно-політичних заходах не брали активної участі ряд сіл: Поліці, Сошично, Фаринки. В двох останніх не були призначені виконкоми сільрад через залякування УПА. В ряді сіл партійно-радянський актив не працював протягом трьох місяців. Подібна ситуація була в селах Старі Червища, Нові Червища, Седлище і Грива. Райком партії зобов'язав відновити в цих селах органи радянської влади. З цією метою з працівників партійного активу та співробітників НКВС і НКДБ були створені дві збройні групи по 30 осіб, які мали працювати в кожному селі не менше двох разів на місяць [ДАВО. Ф.П-13. Оп.1. Спр. 54. Арк. 50]. В квітні 1945 р. районне керівництво закликала «добити рештки націоналістичних

банд». Наводились приклади успішного знищення основних груп націоналістів на території району [Літвінов, 1945].

У відповідь на дії радянської адміністрації командування УПА в квітні – травні 1945 р. здійснює реорганізацію структурної мережі. Зокрема ліквідовувалась частина штабів, з метою більшої маневреності та мобільності консервувалось важке озброєння. Щодо особового складу, то повстанців які мали погане здоров'я чи виявились ідейно-нестійкими, легалізували. Частина повстанських груп розосереджувалася і збиралась лише для виконання бойових операцій [Патриляк, 2012 : 488]. Таким чином в період реорганізації підпілля «залягло», а радянські спецслужби звітували про суттєве скорочення чи розгромлення банд. Однак вже досить скоро повстанці (зберігши особовий склад) відновили свою активність. І вже восени 1945 р. в селі Мельники-Мостище повстанцями були захоплені 6 радянських активістів, які після допиту були розстріляні [АУСБУ Волинь. Спр. 13017. Т. 2. Арк. 95, 96]. В листопаді 1945 р. слідчий Заболотний А.І. зі слідчого відділу УКДБ рапортував, що з 30–31 листопада в с. Ольбле-Руське було вбито колишнього секретаря сільської ради Пацамай Петра Івановича [АУСБУ Волинь. Спр. 13017. Т. 4. Арк. 87]. Загалом лише боївкою СБ ОУН під керівництвом «Збруча» в селах Грудки та Осівці Камінь-Каширського району в період 1944–1945 рр. було скоєно більше 40 вбивств радянсько-партійного активу [АУСБУ Волинь. Спр. 13017. Т. 1. Арк. 170].

Отже, збройна боротьба українського націоналістичного підпілля на початковому етапі боротьби з радянською адміністрацією на території Камінь-Каширського району мала ряд успішних операцій. Певний контроль більшості сіл в районі дав можливість останнім виграти час та активізувати свою боротьбу. Крім того, прихильне ставлення населення до місцевих повстанців сприяло реалізації поставлених завдань щодо перешкоджання встановленню місцевої адміністрації.

Повернення радянської влади сприймалось досить неоднозначно не лише серед націоналістичного середовища, або тих, кому загрожували розправи за співпрацю з німцями. Не вітали повернення радянської влади й деякі члени компартії, які не пішли до партизанських загонів та ухилились від служби в Червоній армії. Але найбільш схвильоване поверненням сталінської влади було селянство, передусім через перспективу відродження довоєнної колгоспної системи [Герасименко, Пилявець, 2010 : 191].

Отож, одним з напрямів боротьби підпілля на місцях був саме зрив відновлення колгоспного будівництва та боротьба з керівниками колгоспів. Варто зауважити, що велика ставка була покладена саме на протест населення, яке мало б відмовитись від заходів радянської влади по його цілковитому розоренню. Тому, саме на хвилі антирадянської риторики серед селян, підпілля намагалось похвалити пропагандистську роботу, закликаючи населення бойкотувати вступ в колгоспи. Однак ті, хто відмовлявся, ризикували потрапити до Сибіру з клеймом «ворог народу». Натомість ті, що погоджувались йти в колгоспи чи їх очолювати, могли стати жертвою розправи з боку підпілля. Погрози були одним з найпоширеніших способів донесення своєї позиції селянам. Балецька Ганна Максимівна, пригадує, що її батько Сахарук Максим Григорович був бригадиром (в Карпилівському колгоспі), і їхня сім'я неодноразово отримувала погрози від підпілля. Зазвичай погрози писались і підкидались під хату. Ганна Максимівна в своїй розповіді зазначала: «Батька спасло те, що односельчани його любили, бо він допомагав людям чим міг... Люди батька захищали. А «бульбаші» теж до людей прислухались, і не вбивали тих, хто до людей добре ставився, навіть якщо комуніст. Тож і в партію не йшли з доброї волі...» [Інтерв'ю з Балецькою Г.].

Разом з тим, підпілля розгорнуло активну кампанію по зриву обов'язкових продовольчих поставок від населення, які були запроваджені новою владою. В жовтні 1944 р. начальник Камінь-Каширського РВ НКДБ старший лейтенант державної безпеки Піддубний доповідав, що націоналісти шляхом терору, агітації та побиття забороняють здавати хліб і м'ясо державі [ДАВО. Ф.П-13. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 37, 37 зв.]. Варто зазначити, що поставки в післявоєнний період були нестерпним тягарем для населення. Адже майже кожен населений пункт району був задіяний у бойових діях. Тому люди не мали надлишкових продуктів для здачі, більше того населення зaledве годувало свої родини.

До прикладу, про обов'язкові поставки жителя с. Карпилівка Кондратюк Феодосія Григорівна розповідала так: «податок той для держави був страшний. Забирали все, що можна і не можна. Забирали все, ніде зернини не оставлять для посіву чи на хліб. А коли корови здавали, то, наприклад, якщо в мене було дві, і я за себе здала, то потім другу здавала і записувала ніби здала сусідка чи родичка». Також, Феодосія Григорівна зазначила, що селян зобов'язували підписувати документи в яких зазначалось, що і в якій кількості потрібно здати. Пригадала доповідачка цікавий інцидент, коли один селянин (Дмитрук Іван Никифорович, по вуличному «Іванко») відмовився підписувати документи, то представник місцевої влади в особі – фінагента вдарив його головою в стіну [Інтерв'ю з Кондратюк Ф. Г.].

Відповідальні за збір державних поставок часто виходили за рамки своїх повноважень та здорового глузду, буквально знущаючись над населенням. Наприклад, виконуючи свої обов'язки, уповноважений наркомату заготівель Іовенко у селі Рудка-Червинська самовільно забрав у Кузьмича (колишній сільський голова) за невиконання плану державних поставок корову, 5 овець та 18 пудів вівса. Крім того, в іншому селі він присвоїв собі 20 кілограмів сала, 15 кілограмів меду, 2 хустки, 2 свитки, 6 пудів пшениці [Бондарчук, 2011 : 336, 337].

Продовольчі поставки державі виконували дві функції: по-перше, забезпечували збір всього необхідного для радянського керівництва; по-друге, така політика суттєво завдавала збитків і продовольчій базі самого підпілля. Тому, що основним джерелом продовольства для підпілля теж були місцеві мешканці.

Забороняючи населенню здавати державні поставки, підпільники теж певною мірою вирішували дві проблеми: по-перше, поповнювали свої продовольчі запаси, готуючись таким чином до тривалої боротьби; по-друге, це була одна із форм боротьби проти радянської адміністрації.

В жовтні 1944 р. районне керівництво звітувало, що повстанці почали заготовляти для себе на зимовий період продукти харчування, худобу та обмундирування [ДАВО. Ф.П-13. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 37 зв.].

У політінформації для секретаря Волинського обкому Профілатова за жовтень-листопад 1944 р. Камінь-Каширський РК КП(б)У повідомляв: «банда не дає селянам здавати хліб державі, завертаючи з півдороги підводи з хлібом і картоплею, направляють в ліс до своїх складів, розвантажують і пусті підводи вручають селянам, видаючи на руки розписки, що від них прийняв командир відділу УПА таку то вагу продовольства». Такі випадки неодноразово траплялись в наступних напрямках: Нуйно – Камінь-Каширський; Кримно – Камінь-Каширський; Полиці – Камінь-Каширський; Набруска – Великий Обзир – Камінь-Каширський; Клітицьк – Яловацьк – Камінь-Каширський. Секретар РК КПбУ в своєму донесенні зазначав, що саме такі дії націоналістів є основним гальмом у виконанні селянами обов'язкових поставок. 12 жовтня 1944 р. у вечірній період на автошляху Велика Глуша – Видерта група повстанців напала на автомашину з мукою, роззброїли 10 чоловік охорони, при цьому одного з них поранили та спалили машину.

Активні дії підпілля приносили непогані результати, саме тому Камінь-Каширський район не виконував плану господарських поставок державі. Зокрема, із передбачених планом 1394 т. картоплі – було здано лише 600 т., зерна з 923, 7 т. лише 500, 5 т., овочів з 237, 6 т. лише 34, 8 т. [Ус, 2019 : 28] [ДАВО. Ф.П-13. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 2, 3].

Загалом, протягом липня-листопада 1944 р. на Волині та Поліссі УПА здійснило 21800 нападів на військові, господарські та адміністративні об'єкти [Патриляк, 2012 : 482]. Радянська влада протиставляла цьому військово-чекістські операції із залученням регулярних військ та винищувальних батальйонів (стрибків). Після проведеної військово-чекістської операції (16 січня по 26 січня 1945 р.) до державного фонду надійшло 35826 рублів [ДАВО. Ф.П-13. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 50]. Проте вже в лютому 1945 р. районна газета опублікувала інформацію, що в більшості сіл району розрахунок з державою йде повільно. Гута-Боровенська, Стобихівська, Яномисьльська сільські ради не здали нічого. Загалом селяни району недодали державі 487 тон хліба [Більше хліба..., 1945].

Не припиняли свою діяльність й підпільники. Так, станом на 30 травня 1945 р. районна боївка Камінь-Каширського району зробила засідку на «більшовиків», що збирали позику. В результаті операції було вбито 8 чоловік, серед них два працівники внутрішніх справ і три сільських голови [Сергійчук, 2005 : 542]. А 6 жовтня 1945 р. група УПА під проводом «Кубуса» напала в с. Видричі на сім стрибків та лейтенанта, які приїхали збирати зернопоставки. В процесі бою було вбито двох стрибків та поранено старшого лейтенанта [Сергійчук, 2005 : 551].

Отже, низький рівень організації працівників місцевої адміністрації негативно відображався на якості їх роботи. Попри те, що обласне керівництво партії всіляко наголошувало на припиненні хаосу в районі, ситуація кардинально не змінювалась. Крім того, нестача кадрів змушувала керівництво закривати очі на ряд помилок та прорахунків своїх підлеглих. В свою чергу, українське націоналістичне підпілля, користуючись слабкістю місцевої адміністрації в районі, вдало вело свою боротьбу проти них.

Паралельно зі зривом державних поставок підпілля проводило акції щодо перешкоджання лісозаготівлі в межах державних поставок. Перш за все тому, що така політика влади суттєво обмежувала рух повстанських груп лісом та значною мірою демаскувала місця їх дислокації. Фактично вирубка дерев витісняла підпілля з лісу.

6 листопада 1944 р. з Нуйнівського лісництва підпільниками було вигнано 57 лісорубів, їм було наказано не повертатись до роботи, а якщо вони не послухають, то будуть вбиті. Секретар РК КП(б)У Литвин інформував обласне керівництво про те, що: «бульбаші виганяють із лісу селян, які прийшли на лісорозробку в Сошично, Нуйно і Олексіївку... якщо прийдете ще

..... сюди рубати ліс для совєтов – ви будете всі вбиті». 10 листопада 1944 р. з Олексіївської лісодільниці була вигнана «бульбашами» Любешівська група лісорубів в кількості 40 чоловік. Повстанці забрали в лісорубів продукти та попередили, що якщо ще раз з'являться, то будуть розстріляні. В політінформації секретар Літвінов наголошує на тому, що план який затвердив обком і виконком КП(б)У щодо лісової заготівлі, населення не в змозі виконати через активність націоналістів [ДАВО. Ф. П-13. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 2, 3].

Секретар РК КП(б)У Літвінов в політдонесенні за 1944 р. до обласного керівництва зазначав, що наявний в районі батальйон внутрішніх військ НКВС по боротьбі з УПА впоратись з ліквідацією наявних банд не в силі. В свою чергу він просив обласне керівництво вислати додаткові збройні сили для ліквідації підпілля в районі [ДАВО. Ф. П-13. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 40].

Важливим фактором протистояння націоналістів та радянської адміністрації була ідеологічна боротьба. Після відступу німецьких військ і наступу радянських підпілля поширювало різного роду агітаційні матеріали проти повернення радянської влади. В агітаційних матеріалах повстанців зазначалось: [...] «Вони хочуть повернути колгоспну систему, трудодні, стахоновщину, сваволлю НКВД, все, що перетворювало життя на пекло. Дальшим руїнством намагаються вони досягнути своєї ганебної мети. Якщо ми самі не попередимо цього, та не знищимо їх, вони відберуть у нас власність, спалять наші будинки, вивезуть наших дітей» [ДАВО. Ф. Р-1021. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 51]. У відозві-листівці ОУН (б) станом на травень–червень 1944 р. представники радянської адміністрації – голови, секретарі сільрад, фінагенти, учителі та інші названі фактично агентами НКВД, яких, під страхом «передової» чи каторжними роботами, змушували шпигувати за діями українського підпілля [Кульчицький, 2009 : 213].

Повстанці також проводили ідеологічні заходи щодо зриву продовольчих поставок. Про це яскраво свідчать публікації в районній пресі. Зокрема, у вересні 1944 р. ряд статей було присвячено с. Набруска. В одній із них йшлося про націоналістів, які підбурюють селян на саботаж державних поставок: «Соратниця націоналістів Бібік Мотря сама не здає хліб і забороняє селянам [Багрянний, 1945 : 2]. Повідомлялось також, що в селі ширяться погрози від націоналістів «Якщо повезете хліб радянській державі, ви будете знищені». Констатовано, що село налаштоване проти радянської влади, а заступник сільського голови Наумик навіть сприяє націоналістам у просуванні антирадянської роботи. Схожу ситуацію відзначено і в с. Олексіївка.

Радянську районну владу дратувало те, що представники підпілля в них під боком вивозили продукти харчування на свої склади, тоді як цей ресурс мав дістатись їм в якості державних поставок, через що лише за серпень і 6 днів вересня невиконання складало 10 000 центнерів хліба [Багрянний, 1945 : 2]. Очевидно, що антирадянська агітація підпілля мала свої результати, оскільки районна преса рясніла інформацією про куркульський саботаж та виявлення порушників поставок для держави навіть серед сільських голів, які буцімто випадково пробрались в ряди партії для того, щоб сприяти підпіллю. Таким саботажником-куркулем у дописі виявився голова села Пнівню Павло Матіюк [Донецький, 1945 : 2].

Зрив підпіллям продовольчих поставок змусив радянське керівництво розгорнути агітаційну роботу. Вже в січні 1945 р. районні чиновники звітували про організацію хлібних валок для виконання хлібопоставок, відрегулювання грошових надходжень по сільськогосподарському податку [ДАВО. Ф.П-13. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 50]. Але кардинально ситуація в районі такі дії адміністрації на цьому етапі не змінили.

Висновки. Отже боротьба націоналістичного підпілля проти радянської адміністрації на теренах Камінь-Каширського району в зазначений період була достатньо ефективною. Націоналісти проводили успішні військові операції, активно боролися проти продовольчих поставок, тим самим заготовляючи продовольство для себе. Велася також і активна ідеологічна боротьба. Успішність націоналістів в значній мірі пояснювалась нестачею радянських кадрів на місцях, їх низькою фаховістю, неосвіченістю та небажанням їхати працювати в західні області через те, що цей регіон в більшій мірі контролювався націоналістами.

Подяка. Висловлюю щиру вдячність членам редакційної колегії журналу за конструктивні консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Авторка не отримала фінансової підтримки для публікації цієї статті.

Джерела та література:

АУСБУ Волинь – Архів Управління СБУ у Волинській області.

Багрянний, А. (1945). В Олексіївці миряться з саботажниками. *Ленінським шляхом*, 24, 2.

Багрянний, А. (1945). Розгромити куркульський саботаж в селі Набрусці. *Ленінським шляхом*, 25, 2.

Більше хліба... (1945) – Більше хліба ближче перемога. *Ленінським шляхом*, 2.

Бондарчук, А. І. (2011). *Обірване коріння нації. Волинська хрестоматія*. Київ: Видавництво імені Олени Теліги. 896 с.

Герасименко, Л., Пилявець, Р. (Упорядн.). (2010). *Друга світова війна в історичній пам'яті України*. (За матеріалами Українського інституту національної пам'яті). Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М. 247 с.

ДАВО – Державний архів Волинської області.

Дмитрук, В.Г. (2006). *Вони боролися за волю України* (т. 3). Луцьк: Волинська обласна друкарня. 404 с.

Донецький, Н. (1945) Куркуль саботажник в ролі голови сілради. *Ленінським шляхом*, 27, 2.

Дунаєць, В. (1968). Безсмертя майора. *Молодий ленінець*, 125, 2.

Інтерв'ю з Балецькою Ганною Максимівною, 1943 р. н., записане у с. Карпилівка Камінь-Каширського р-ну, 5 лютого 2020 р. // Архів автора.

Інтерв'ю з Кондратюк Феодосією Григорівною, 1929 р. н., записане у с. Карпилівка Камінь-Каширського р-ну, листопад 2020 р. // Архів автора.

Кульчицький, С. (відп. ред.). (2009). *ОУН і УПА в 1944 році: Документи*. (в 2 ч. Ч. 1.). Київ: Інститут історії України НАН України, 292 с.

Лис, В. (1987). Кривава тінь зрадника. *Радянська Волинь*, 204, 3.

Літвінов, І. (1945). Добити рештки націоналістичних банд. *Ленінським шляхом*, 6.

Патриляк, І. К. (2012). «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів: Часопис. 592 с.

Сергійчук, В. (2005). *Український здвиг: Волинь 1939–1955*. (Т. 2). Київ: Українська видавнича спілка. 840 с.

Сімонов, О. О. (1985). Чекісти у Велику Вітчизняну. *Радянське Полісся*, 21, 3.

Сусик, В. (1989). Дзвони пам'яті лунають тривожно. *Радянське Полісся*, 156, 3.

Ус, С. М. (2019). *Хроніка Волинського Полісся. Події 1944–1954 років* (т. 1). Луцьк: Надстир'я, 204 с.

Людмила Пинчук

Волинський національний університет імені Леси Українки
аспірант (Україна)

**Противостояние ОУН и УПА с советской администрацией на Волыни в 1944-1945 гг.
(на материалах Камень-Каширского района)**

Аннотация. Цель статьи – исследовать вооруженную и идеологическую борьбу ОУН и УПА с советской администрацией в Камень-Каширском районе в период с 1944 по 1945 годы. **Методология исследования** основывается на использовании общенаучных методов (анализа, синтеза и обобщения) в сочетании с принципами историзма, объективности и системности. В работе использованы источниковедческий анализ, методы классификации и критики источников и их идентификация. **Научная новизна** работы заключается в том, что впервые в историографии поднимается вопрос об обобщении и систематизации научных фактов о противостоянии ОУН и УПА на территории Камень-Каширского района. В научный оборот впервые вводятся свидетельства очевидцев событий и научные материалы которые проливают свет на противостояние между националистическим подпольем и местной советской администрацией в указанный период. **Выводы.** На основе имеющейся научной информации автор делает вывод, что противостояние ОУН и УПА с советской администрацией в Камень-Каширском районе было важным этапом подпольной борьбы в последующий период. Противостояние 1944–1945 годов имело важные военные результаты для националистического подполья. Однако, в ходе исследования автор пришел к выводу, что аспект идеологической борьбы ОУН и УПА против советской администрации требует более детального анализа и исследования.

Ключевые слова: Волинь, Камень-Каширский район, ОУН, УПА, советская администрация, националистическое подполье.

Lyudmyla V. Pinchuk

Lesya Ukrainka Volyn National University
postgraduate student (Ukraine)

**Confrontation Between the OUN and the UPA with the Soviet Administration in Volyn
in 1944–1945s (Based on Materials from the Kamin-Kashyrskyi District)**

Abstract. The purpose of the article is to investigate the armed and ideological struggle of the OUN and UPA against the Soviet administration in the Kamin-Kashyrskyi district in the period from 1944 to 1945. The research **methodology** is based on the use of general scientific methods (analysis,

.....
synthesis and generalization) in combination with the principles of historicism, objectivity and systematics. The work uses source analysis, methods of classification and critique of sources and their identification. **The scientific novelty** of the work is that for the first time in historiography the question of generalization and systematization of scientific facts on the confrontation between the OUN and the UPA in the Kamin-Kashyrskyi district is raised. Eyewitness accounts and scientific materials that shed light on the confrontation between the nationalist underground and the local Soviet administration during this period are being introduced into scientific circulation for the first time. **Conclusions.** Based on the available scientific information, the author concludes that the confrontation between the OUN and the UPA and the Soviet administration in the Kamin-Kashyrskyi district was an important stage in the underground struggle in the future. The confrontation in 1944–1945 had important military results for the nationalist underground. However, during the research the author concluded that the aspect of the ideological struggle of the OUN and UPA against the Soviet administration needs more detailed analysis and research.

Key words: Volyn, Kamin-Kashyrskyi district, OUN, UPA, Soviet administration, nationalist underground.

References:

- AUSBU Volynj** – Arkhiv Upravlinnja SBU u Volynskij oblasti [Archive of the SBU Office in Volyn Region][in Ukrainian].
- Baghrjanyj, A.** (1945). Rozghromyty kurkulsjkyj sabotazh v seli Nabrusci. *Leninsjnym shljakhom* – Lenin's way, 25, 2 [in Ukrainian].
- Baghrjanyj, A.** (1945). V Oleksijivci myrjatsja z sabotazhnykamy. *Leninsjnym shljakhom* – Lenin's way, 24, 2 [in Ukrainian].
- Biljshe khliba...** (1945) – Biljshe khliba blyzhche peremogha. *Leninsjnym shljakhom* – Lenin's way, 2 [in Ukrainian].
- Bondarchuk, A. I.** (2011). *Obirvane korinnja naciji. Volynska khrestomatija. [Torn roots of the nation. Volyn textbook.]* Kyjiv: Vydavnytvo imeni Oleny Telighy. 896 [in Ukrainian].
- DAVO** – Derzhavnyj arkhiv Volynskoj oblasti [State Archives of Volyn Region]. [in Ukrainian].
- Dmytruk, V. Gh.** (2006). Vony borolysja za volju Ukrajinj [They fought for the freedom of Ukraine] (t. 3). Lucjk: Volynska oblasna drukarnja. 404 [in Ukrainian].
- Doneckyj N.** (1945) Kurkulj sabotazhnyk v roli gholovy siljrady. *Leninsjnym shljakhom* – Lenin's way, 27, 2 [in Ukrainian].
- Dunajecj V.** (1968). Bezsmertja majora. *Molodyj leninec* – A young Leninist, 125, 2 [in Ukrainian].
- Gherasymenko, L., Pyljavecj, R.** (Comps.). (2010). *Drugha svitova vijna v istorychnij pam`jati Ukrajinj. [World War II in the historical memory of Ukraine.]* (Za materialamy Ukrajinjskogho instytutu nacionaljnoji pam`jati). Kyjiv-Nizhyn: Vydavecj PP Lysenko M. M. 247 [in Ukrainian].
- Interv`ju z Baletska Gh. M.**, Personal communication, (5 ljutogho 2020) [in Ukrainian].
- Interv`ju z Kondratjuk F.Gh.**, Personal communication, (lystopad 2020) [in Ukrainian].
- Kuljchycjkyj S.** (Ed.). (2009). *OUN i UPA v 1944 roci: Dokumenty. [OUN and UPA in 1944: Documents.]*(v 2 ch. Ch. 1.). Kyjiv: Instytut istoriji Ukrajinj NAN Ukrajinj, 292 [in Ukrainian].
- Litvinov I.** (1945). Dobyty reshtky nacionalistychnykh band. *Leninsjnym shljakhom* – Lenin's way, 6 [in Ukrainian].
- Lys, V.** (1987). Kryvava tinj zradnyka. *Radjansjka Volynj* – Soviet Volyn, 204, 3. [in Ukrainian].
- Patryljak I. K.** (2012). «Vstanj i borysj! Slukhaj i vir...»: ukrajinsjke nacionalistychne pidpillja ta povstansjkyj rukh (1939–1960 rr.) [“Get up and fight! Listen and believe...»: Ukrainian nationalist underground and insurgent movement (1939–1960)]. Ljviv: Chasopys. 592 [in Ukrainian].
- Serghijchuk V.** (2005). *Ukrajinsjkyj zdvygh: Volynj 1939–1955. [Ukrainian movement: Volyn 1939–1955.]* (Vol 2). Kyjiv: Ukrajinsjka vydavnycha spilka. 840 [in Ukrainian].
- Simonov O. O.** (1985). Chekisty u Velyku Vitchyznjanu. *Radjansjke Polissja* – Soviet Polissya, 21, 3 [in Ukrainian].
- Susyk V.** (1989). Dzvony pam`jati lunajutj tryvozhno. *Radjansjke Polissja* – Soviet Polissya, 156, 3 [in Ukrainian].
- Us S. M.** (2019). *Khronika Volynjskogho Polissja. Podiji 1944–1954 rokiv [Chronicle of Volyn Polissya. Events of 1944–1954]* (t. 1). Lucjk: Nadstyr`ja. 204 [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 22.10.2020 р.
Статтю рекомендовано до друку 29.11.2020 р.